

Andrzej Czyżewski¹, Łukasz Kryszak²
Katedra Makroekonomii i Gospodarki Żywnościowej,
Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

Sytuacja dochodowa gospodarstw rolniczych w krajach UE-15 i w Polsce w latach 2007-2013 w świetle statystyki FADN

Income situation of agricultural holdings in EU-15 member states and Poland in the years 2007-2013 in the light of the FADN statistics

Synopsis. Wsparcie finansowe rolnictwa w ramach Wspólnej Polityki Rolnej w Polsce wzrasta i dodatkowo zasilana jest przez płatności krajowe. Powinno to przyspieszyć konwergencję dochodów gospodarstw polskich w relacji do średniej unijnej. Celem artykułu było zbadanie dochodowości polskich gospodarstw rolnych na tle krajów UE-15 mierzonej wielkościami dostępnymi w bazie FADN. Dochodowość ta jest niższa w porównaniu do krajów UE, zarówno w ujęciu brutto, jak i netto. Uzależniona jest ona nie tylko od dopłat unijnych, ale także od ogólnej koniunktury gospodarczej oraz struktur wytwórczych polskiego rolnictwa. Dochody ludności rolniczej w Polsce pozostają niższe w porównaniu do przeciętnej ogólnokrajowej. Charakteryzują się też większą zmiennością, zależną m.in. od cen surowców rolnych i relacji popytowo- podażowych. Wzmacnianie rodzinnego modelu rolnictwa, realizującego też funkcje społeczne i ekologiczne, wymaga utrzymania mechanizmów pomocowych.

Słowa kluczowe: WPR UE, dochód gospodarstwa rolnego, baza danych FADN, dochody gospodarstw domowych

Abstract. The financial support under the Common Agricultural Policy in Poland is increasing and it is additionally supported by domestic payments. It should accelerate the convergence between incomes in Polish farms in relation to EU average. The main aim of this article was to examine the farm incomes in Poland against a background of EU-15 member states using data that is available in FADN database. Such a profitability is lower in comparison with EU-15, both gross and net. It depends not only on direct payments but also on general economic situation and production structure in Polish agriculture. The incomes of farmers households still remain lower in comparison with the national average. They are characterised by higher variability, dependent on agricultural commodity prices and supply-demand relations. The reinforcing of the family agriculture model that provides social and ecological functions will be possible if aid instruments are maintained.

Key words: CAP of the EU, farm income, FADN database, household incomes

Wstęp

Akcesja do Unii Europejskiej otworzyła przed polskim rolnictwem wiele nowych wyzwań, ale i możliwości. Stała się szansą na modernizację gospodarstw rolnych i polskiej wsi. Była też nadzieją na poprawę bytu samych rolników. Procesy industrializacji, a następnie wejście w okres zdominowania gospodarki przez usługi i nowe technologie

¹ prof. zw. dr hab., e-mail: kmigz@ue.poznan.pl

² seminarzysta w Katedrze Makroekonomii i Gospodarki Żywnościowej, e-mail: kryszak.luk@gmail.com

spowodowało, że rolnictwo zdawało się tracić swoje fundamentalne znaczenie. Marginalizacja znaczenia rolnictwa, a także minimalizacja jego wkładu w PKB w połączeniu ze specyfiką czynnika ziemi [Czyżewski 2007] oraz faktem, iż dochody rolnicze nie zawsze odzwierciedlają wartość dodaną [Woś 2004] sprawiły, że dochody rolnicze są niższe niż te wytworzone w innych działach produkcji. W wymiarze europejskim pojawia się więc potrzeba podniesienia poziomu dochodów rolniczych mechanizmami pozarynkowymi, tym bardziej, że rolnictwo spełnia liczne funkcje społeczne, a nie tylko czysto produkcyjne.

Polskie rolnictwo u progu akcesji do UE charakteryzowało się niewątpliwie znacznie niższym stopniem mechanizacji niż gospodarstwa w krajach UE-15. Dodatkowym problemem jest też zbyt rozdrobniona struktura agrarna. Z punktu widzenia samych rolników i żywotności obszarów wiejskich podstawową rolę odgrywa jednak dysparytet dochodowy ludności rolniczej w stosunku do ludności pozarolniczej. Polska wstąpiła do struktur UE w 2004 roku, a więc w trakcie trwania perspektywy budżetowej lat 2000-2006. Pierwszym pełnym okresem finansowym dla Polski w UE były więc lata 2007-2013. W niniejszym artykule przeanalizowano zmiany w kategoriach związanych z dochodami gospodarstw rolnych w świetle bazy danych FADN w celu odpowiedzi na pytanie, w jakim stopniu zachodzi proces wzrostu dochodów rolniczych oraz czy zachodzi proces konwergencji między dochodowością polskich gospodarstw a gospodarstwami z krajów UE-15. Do badań przyjęto głównie lata 2007-2012, a w przypadku danych GUS lata 2007-2013.

Podstawowe informacje o statystyce dochodów FADN

Zbiorem danych, który dostarcza licznych informacji na temat funkcjonowania i dochodowości gospodarstw rolnych jest baza FADN (Farm Accounting Data Network). Prezentuje ona szereg danych dotyczących wielkości takich jak dochód, subsydia produkcyjne, wielkość produkcji, nakładów inwestycyjnych. Jako niewątpliwą zaletę bazy należy traktować fakt, iż jest ona jedynym zharmonizowanym zasobem informacji pochodzącym z gospodarstw rolnych we wszystkich krajach UE, a poza tym prezentuje dane na różnych poziomach szczegółowości, tj. geograficznym, sektorowym i strukturalnym [Goraj 2000]. Spośród zasad obowiązujących w tym systemie warto wyróżnić absolutną tajność wszystkich przekazywanych przez rolników danych, a także fakt, iż danych FADN nie można wykorzystywać do celów podatkowych [Goraj, Mańko 2004]. Warto też zwrócić uwagę, że w przypadku bazy FADN można mówić o rachunkowości rolnej w przeciwieństwie do rachunkowości w rolnictwie, obejmującej przepisy związane z obowiązkami wynikającymi z ustawy o rachunkowości w rolnictwie [Chmielewski 2008]. Jednakże wykorzystując dane z bazy FADN należy pamiętać o specyfice sposobu gromadzenia i prezentowania danych, a także o grupie gospodarstw, jaką baza obejmuje.

Spośród wszystkich gospodarstw rolnych podlegających badaniu FSS (Farm Structure Survey), a więc w uproszczeniu odnoszącego się do gospodarstw o wielkości powyżej

jednego hektara,³ w obszarze badawczym FADN znajdują się jedynie gospodarstwa spełniające określone warunki. Podstawowym kryterium wyróżniającym gospodarstwo FADN-owskie jest jego potencjał komercyjny określany wielkością ekonomiczną. Zgodnie z metodologią FADN od 2009 roku wielkość ekonomiczną gospodarstwa mierzy się wskaźnikiem Standardowej Produkcji (SO- Standard Output) wyrażanym w tysiącach euro. SO oznacza po prostu średnią wartość pieniężną produkcji rolniczej sprzedawanej przez rolnika dla każdego produktu rolnego w danym regionie. Przed 2009 rokiem wielkość ekonomiczną badano za pomocą Standardowej Nadwyżki Bezpośredniej (SGM- Standard Gross Margin). Idea tego wskaźnika była podobna, nieco bardziej złożona była natomiast jego formuła. Mianowicie, od produkcji odejmowano koszty specyficzne dla danego rodzaju produkcji oraz dodawano płatności bezpośrednie. Tak obliczoną nadwyżkę wyrażano w ESU, przy czym jedno ESU oznaczało 1200 Euro. Ze względu na silnie zróżnicowaną strukturę agrarną pośród państw członkowskich, próg (wyrażony w tysiącach euro) od którego gospodarstwo wchodziło w obręb badania FADN był bardzo różny (tab. 1).

Tabela 1. Próg wielkości ekonomicznej (w tys. euro) kwalifikujący gospodarstwo do udziału w badaniu FADN w 2013 roku w krajach UE-15 i Polsce

Table 1. Economic size thresholds (in 1000 EUR) qualifying farm to the field of FADN observation in 2013 in EU-15 countries and Poland

Kraj	Próg w tys. euro
Belgia	25
Dania	15
Niemcy	25
Irlandia	8
Grecja	4
Hiszpania	4
Francja (metropolia)	25
Włochy	4
Luxemburg	25
Holandia	25
Austria	8
Polska	4
Portugalia	4
Finlandia	8
Szwecja	15
Wielka Brytania (bez Irlandii Płn.)	25

Źródło: Komisja Europejska: http://ec.europa.eu/agriculture/rica/methodology1_en.cfm [dostęp październik 2014].

Powyższa tabela unaocznia różnice w funkcjonowaniu gospodarstw rolnych w poszczególnych krajach UE. W najlepiej rozwiniętych państwach UE-15, a więc

³ Badaniu FSS podlegać mogą też gospodarstwa poniżej 1 ha, których określona część produkcji trafia na końcowy rynek lub których produkcja przekracza określony poziom [za: http://ec.europa.eu/agriculture/rica/methodology1_en.cfm].

jednocześnie krajach o relatywnie małym udziale rolnictwa w PKB, gospodarstwa kwalifikujące się do FADN osiągają minimalną produkcję powyżej 25 tys. euro rocznie. Tymczasem kraje takie jak Portugalia czy Polska uwzględniają w badaniu FADN podmioty osiągające produkcję powyżej 4 tysięcy euro. Warto zwrócić uwagę, że relatywnie niski próg wejścia do FADN występuje w stosunkowo dobrze rozwiniętych krajach śródziemnomorskich, takich jak Włochy czy Hiszpania. Sytuacja ta spowodowana jest specyficzną strukturą agrarną tych krajów, która przejawia się tam dość dużą ilością niewielkich gospodarstw wytwarzających produkty o charakterze regionalnym.

Pole obserwacji FADN obejmuje różny odsetek całkowitej liczby gospodarstw w danym kraju. Podobnie jest jeśli chodzi o stopień pokrycia badaniem użytków rolnych czy nakładów pracy w rolnictwie. Znacznie mniejsze różnice występują w zakresie objęcia produkcji wytworzonej w całym rolnictwie danego kraju (tabela 2). Wszystkie gospodarstwa FADN dzielone są według trzech kryteriów: regiony FADN (w liczbie 140), 14 klas wielkości ekonomicznej i 62 typy gospodarstw (zależne od dominującego rodzaju produkcji). Łącznie więc FADN obejmuje 121 520 (140*12*62) [Field of...2014] rodzajów gospodarstw i z każdego typu, o ile to możliwe, losuje się reprezentację do badania.

Tabela 2. Podstawowe dane dotyczące pokrycia badaniem FADN w 2010 roku w Polsce i krajach UE-15

Table 2. Basic data about covering of FADN survey in 2010 in Poland and EU-15 countries

Kraj	Całkowita liczba gospodarstw	Gospodarstwa FADN	Gospodarstwa	Pokrycie badaniem FADN w %		
				Standardowa produkcja	Użytki rolne (UAA)	Nakłady pracy (AWU)
Belgia	42850	31010	72	98	95	87
Dania	42100	29340	70	99	96	89
Niemcy	299130	196520	66	97	93	87
Irlandia	139890	105170	75	98	92	84
Grecja	723010	341180	47	90	85	79
Hiszpania	989800	597970	60	98	92	84
Francja	516100	317360	61	97	91	85
Włochy	1620880	838740	52	97	91	82
Luxemburg	2200	1610	73	98	97	90
Holandia	72320	52220	72	99	93	90
Austria	150170	95150	63	97	86	85
Polska	1506620	730880	49	93	85	68
Portugalia	305270	114170	37	93	89	53
Finlandia	63870	42630	67	97	89	90
Szwecja	71090	29050	41	94	84	72
Wielka Brytania	186660	94640	51	96	82	75

Źródło: Komisja Europejska: http://ec.europa.eu/agriculture/rica/methodology2_en.cfm [dostęp październik 2014].

Odsetek gospodarstw objęty polem obserwacji FADN w badanej grupie krajów waha się w przedziale od zaledwie 37% w Portugalii do 75% w Irlandii. Średnio biorąc jest to

jednak niemal 60% (59,75%). Polska znajduje się poniżej tej średniej z wynikiem 49%. Ponadto warto zwrócić uwagę, że w badanej grupie jedynie Włochy mają większą ilość gospodarstw ogółem. Jeśli chodzi o użytki rolne, to we wszystkich krajach badanie FADN obejmuje powyżej 80% całkowitej powierzchni użytków, przy czym w Polsce jest to 85%, a rozpiętość wynosi od 82% w Wielkiej Brytanii do 97% w Luksemburgu. Badanie FADN obejmuje zdecydowaną większość nakładów pracy mierzonych jednostką AWU. W Polsce jest to 68%, najmniej w Portugalii (53%), a najwięcej w Finlandii, Holandii i Luksemburgu (90%). Jak zostało wspomniane badanie FADN obejmuje gospodarstwa, które wytwarzają niemal całą produkcję rolną w poszczególnych krajach (od 93% w Polsce i Portugalii do 99% w Holandii).

Powyższe statystyki wskazują, że uprawnione jest badanie dochodów rolniczych właśnie w oparciu o FADN. Specyfika kryteriów tej metody sprawia, że praktycznie niemożliwa jest sytuacja, w której rodzina utrzymuje się wyłącznie lub w głównej mierze z dochodów z gospodarstwa rolnego, a gospodarstwo takie nie jest objęte polem obserwacji FADN.

Zróznicowanie dochodów rolniczych w krajach UE-15 i w Polsce w minionej perspektywie budżetowej

Pierwszą i zarazem podstawową statystyką dotyczącą dochodów rolniczych jest dochód gospodarstwa brutto. Zgodnie z metodologią FADN dochód brutto obliczany jest poprzez odjęcie od wartości całkowitej produkcji zużycia pośredniego (składającego się z kosztów ogólnych oraz specyficznych dla danego typu produkcji). Tak obliczony dochód koryguje się dodatkowo o wartość salda subsydiów produkcyjnych i podatków. Wartości dochodu brutto dla gospodarstw FADN zamieszczono w tabeli 3.

Dochody brutto polskich gospodarstw rolnych w 2012 roku były znacząco niższe niż w większości krajów „starej Unii”. Wynosiły one bowiem średnio jedynie 17 tys. euro, podczas gdy w Danii i Holandii przekraczały 200 tys. euro. Mniejszy dystans dzielił przeciętne polskie gospodarstwo FADN od farm zlokalizowanych w krajach basenu Morza Śródziemnego. Przeciętny dochód gospodarstwa greckiego wyniósł zaledwie 17,7 tys. euro, portugalskiego 18,7 tys., a hiszpańskiego 31,5 tys. euro. Trzeba jednakże pamiętać, że w przypadku Polski czy krajów z południa Europy w bazie FADN brane są pod uwagę także gospodarstwa niewielkie, a więc uzyskujące zazwyczaj stosunkowo mały dochód. Gdyby uwzględniać jedynie gospodarstwa duże (np. te o wielkości ekonomicznej od 100 do 500 tys. euro), to w 2011 roku (najnowsze dostępne dane) przeciętny dochód polskiego gospodarstwa z podanej klasy wielkości wyniósł 120 tys. euro, a średnio w badanej grupie państw 126 tys. euro. Różnica jest więc wówczas relatywnie nieduża. Dochód brutto przeciętnego gospodarstwa w omawianej klasie wielkości waha się od 66,5 tys. w Grecji do 168 tys. euro w Danii.

Ze względu na fakt, że gospodarstwa będące w polu obserwacji FADN różnią się znacznie wielkością, szczególną uwagę należy zwrócić na kształtowanie się zmian w dochodach. Porównanie sytuacji dochodowej gospodarstw w 2007 i 2012 roku wskazuje, że zmiany w tym zakresie miały odmienny charakter w poszczególnych krajach. W czterech krajach badanej grupy średni dochód brutto w gospodarstwie spadł. Były to Austria i Finlandia, a w większym stopniu Grecja i Hiszpania (odpowiednio 10,7 i 17,2%). Z kolei dochody wzrosły najbardziej w Danii, o 49%. Dochody polskich gospodarstw

wzrosły o 9,6%, a więc bardzo podobnie do średniego tempa wzrostu dochodów w badanej grupie, które wyniosło 10%. Dane w tabeli wskazują również na niebagatelną rolę kryzysu ekonomicznego, którego apogeum przypadło na rok 2008 i 2009. Były to lata, w których niemal we wszystkich krajach gospodarstwa FADN-owskie odnotowywały najniższe wartości dochodu.

Tabela 3. Dochód gospodarstw rolnych brutto w latach 2007-2012 w krajach UE-15 i Polsce (w tys. euro)

Table 3. Gross Farm Income in years 2007-2013 in Poland and EU-15 countries (in 1000 EUR)

Kraj	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Austria	50,4	51,4	44,1	43,5	49,0	48,6
Belgia	105,5	93,4	96,1	121,1	111,4	127,8
Dania	140,5	129,7	118,7	166,4	186,3	209,3
Finlandia	59,4	55,4	50,5	60,2	58,9	59,1
Francja	96,0	89,3	77,2	101,6	106,6	108
Niemcy	98,5	83,6	84,7	99,9	102,2	114,4
Grecja	19,8	18,9	18,9	19,3	18,3	17,7
Irlandia*	34,7	32,5	22,2	28,9	34,6	37,4
Włochy	36,0	34,7	36,4	35,8	36,0	36,4
Luksemburg	109,5	107,2	88,8	95,4	121,9	122,9
Holandia	156,2	151,5	155,9	199,2	182,1	204,5
Polska	15,5	15,2	12,1	15,9	17,0	17,0
Portugalia	16,8	17,8	17,4	18,8	18,5	18,7
Hiszpania	38,0	36,4	30,1	32,4	31,8	31,5
Szwecja	71,0	68,8	45,1	65,1	73,3	80,6
Wielka Brytania	112,8	97,1	93,0	109,8	121,9	119,1

* od 2012 roku zmienił się próg objęcia badaniem FADN dla Irlandii, obecnie wynosi on 8 tys. euro. Dane dla tego kraju nie są więc bezpośrednio porównywalne

Źródło: Baza Danych FADN http://ec.europa.eu/agriculture/rica//database/database_en.cfm [dostęp październik 2014].

Cennych informacji w zakresie dochodowości gospodarstw rolnych dostarcza też statystyka dotycząca wartości dodanej wytworzonej w gospodarstwie (tabela 4). Wartość dodana obliczana jest poprzez odjęcie od dochodu brutto wartości amortyzacji, a więc zużycia majątku trwałego. Zaliczają się do niego między innymi budynki rolnicze oraz sprzęt mechaniczny. Trzeba jednakże pamiętać, że amortyzacja nie dotyczy czynnika produkcji, jakim jest ziemia rolnicza. Wskaźnik wartości dodanej przedstawia wynagrodzenie czynników produkcji bez względu na to, czy czynniki te są własnością rodzinną czy pochodzą z zewnątrz.

Tabela 4. Wartość dodana netto w przeciętnym gospodarstwie w latach 2007-2012 w krajach UE-15 i Polsce (w tys. euro)

Table 4. Farm Net Value Added in years 2007-2013 in Poland and EU-15 countries (in 1000 EUR)

Kraj	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Austria	36,5	37,1	27,8	28,5	33,5	31,9
Belgia	82,3	68,1	68,4	91,7	80,6	95,3
Dania	102,8	88,6	79,0	126,7	144,4	167,5
Finlandia	36,8	31,4	27,0	36,1	34,5	35,2
Francja	69,3	61,4	47,0	71,7	75,9	76,8
Niemcy	74,9	59,5	58,5	72,4	74,5	85,4
Grecja	16,8	15,8	15,4	16,1	14,7	14,0
Irlandia*	26,1	23,1	16,5	21,7	28,9	28,6
Włochy	30,0	27,6	29,4	29,0	28,8	29,3
Luksemburg	65,3	60,4	40,0	45,0	69,8	65,6
Holandia	115,9	107,4	105,7	146,0	128,8	151,7
Polska	11,8	10,5	8,3	11,9	12,8	12,8
Portugalia	12,8	13,9	13,8	15,3	14,8	15,1
Hiszpania	34,8	32,9	26,7	29,0	28,7	28,0
Szwecja	50,1	52,0	27,8	43,5	49,1	53,7
Wielka Brytania	89,1	74,8	69,7	83,2	93,7	87,2

Źródło: Baza Danych FADN http://ec.europa.eu/agriculture/rica/database/database_en.cfm [dostęp październik 2014].

Średnia wysokość wartości dodanej netto w gospodarstwach rolnych badanych krajów w 2012 roku najniższa była w Polsce i wynosi 12,8 tys. euro. Nieznacznie wyższa była natomiast w krajach Południa Europy, tj. Grecja (14 tys.) czy Portugalia (15,1 tys.). Różnice pomiędzy poszczególnymi krajami są wyraźnie widoczne. Szczególnie wyróżniają się Holandia i Dania, gdzie gospodarstwa wytwarzają średnio 151,7 i 167,5 tys. euro wartości dodanej. Obserwuje się więc podobne tendencje, jak w przypadku dochodów brutto. Ponownie należy jednak zwrócić uwagę na fakt, iż w przypadku niektórych krajów w polu obserwacji FADN znajdują się wyłącznie gospodarstwa relatywnie duże.

Dynamika wartości dodanej także różni się w wysokim stopniu pomiędzy krajami. W czterech krajach wartość dodana w gospodarstwie była w 2012 roku niższa niż w 2007. Największy spadek odnotowały gospodarstwa hiszpańskie - o 19,5%. Wysoki przyrost badanej wartości zaobserwowano natomiast w Holandii - o 30,9% i Danii (62,9%), a więc w krajach, których gospodarstwa już na początku minionej perspektywy finansowej wytwarzały wysoką wartość dodaną. W tym kontekście niepokoić może tempo wzrostu wartości dodanej w Polsce, które wyniosło 7,8% w porównaniu do 2007 roku. Dynamika ta była jedynie minimalnie wyższa (o 0,3 p.proc.) niż średnio w badanej grupie krajów. Gdyby tempo to zostało utrzymane, to polskie gospodarstwa osiągnęłyby poziom wartości dodanej obserwowany obecnie w krajach UE-15 dopiero w 2034 roku. Charakterystyczne dla całego obszaru było wyraźne pogorszenie sytuacji finansowej gospodarstw w latach 2008- 2009. Gospodarstwa we wszystkich krajach poza Grecją i Portugalią (gdzie skutki

globalnego i europejskiego kryzysu gospodarczego są wciąż silnie odczuwalne) notowały w tym okresie znaczną obniżkę wytwarzanej wartości dodanej netto.

Cennych informacji na temat dochodowości gospodarstw rolnych dostarcza też wskaźnik dochodu netto w gospodarstwie rolnym (tabela 5). Powstaje on poprzez odjęcie od wytworzonej wartości dodanej kosztów zewnętrznych (w tym płace, odsetki, dzierżawy) oraz skorygowanie jej o wartość bilansu subsydiów i podatków związanych z inwestycjami. Ze względu na temat artykułu kategoria ta wydaje się być szczególnie ważna, gdyż prezentuje ona wartość zbliżoną do dochodu rozporządzalnego.

Tabela 5. Dochód gospodarstw rolnych netto w latach 2007-2012 w krajach UE-15 i Polsce (w tys. euro)

Table 5. Farm Net Income in years 2007-2013 in Poland and EU-15 countries (in 1000 EUR)

Kraj	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Austria	30,0	30,7	22,3	23,3	30,0	27,8
Belgia	57,7	43,8	42,1	65,4	51,9	64,3
Dania	2,6	-52,7	-47,0	9,2	31,4	62,3
Finlandia	26,0	20,0	15,3	24,1	21,7	22,0
Francja	43,4	34,7	18,2	43,3	46,8	47,4
Niemcy	41,6	25,6	21,8	34,7	35,9	45,4
Grecja	14,7	13,6	13,1	13,8	12,2	11,5
Irlandia*	21,4	18,8	16,1	17,2	23,8	22,5
Włochy	24,5	21,7	22,9	23,0	22,7	22,5
Luksemburg	50,3	42,2	25,8	26,7	50,5	37,3
Holandia	46,5	31,1	23,3	60,3	40,8	65,9
Polska	10,0	8,2	6,4	10,0	10,9	10,7
Portugalia	10,3	11,3	11,4	12,7	12,5	12,8
Hiszpania	28,6	25,5	19,9	22,1	21,8	21,1
Szwecja	24,7	26,2	5,4	16,8	17,0	16,5
Wielka Brytania	50,6	45,1	40,4	52,5	61,8	51,6

Źródło: Baza Danych FADN http://ec.europa.eu/agriculture/rica//database/database_en.cfm [dostęp październik 2014].

W zakresie dochodów netto pozytywnie wyróżniają się kraje takie jak: Wielka Brytania, Holandia, Dania czy Belgia, a więc zamożne państwa, w których dominują dobrze doinwestowane i wysoce zmechanizowane gospodarstwa. Dochody netto gospodarstw wynosiły w 2012 roku w Holandii średnio 65,9 tys. euro, podczas gdy w Polsce zaledwie 10,7 tys. Niskie dochody netto notują też, podobnie jak w przypadku poprzednich mierników, gospodarstwa portugalskie i greckie. Dochody znacznie poniżej średniej wystąpiły także w krajach skandynawskich, tj. Szwecji i Finlandii. Statystyka dochodu netto wskazuje także na trudną sytuację gospodarstw rolnych w latach 2008-2009 w wielu krajach.

Ta kategoria dochodu wskazuje też na znaczne rozbieżności dynamiki w poszczególnych krajach. Bardzo mocno dochody netto wzrosły np. w Danii, wyraźnie także w Holandii i Portugalii. Jednakże niemal w połowie spośród badanych krajów

wielkości te w 2012 roku spadły w porównaniu do 2007. W Polsce wzrosły one o 7%, a więc nieco poniżej średniej dla badanej grupy.⁴ W dalszym ciągu dochody netto gospodarstw rolnych były jednak w Polsce około 3-krotne niższe niż w krajach UE-15.

Na koniec warto przeanalizować jeszcze jedną wartość, a mianowicie bilans subsydiów i podatków związanych z działalnością bieżącą (wyłącza się działalność inwestycyjną) (por. z tabelą 6). Zgodnie z informacjami podanymi przy poprzednich formułach, bilans ten jest częścią składową m.in. dochodów brutto. Warto przyrzeć się jednak tej kwestii dokładniej, ponieważ dotacje powiązane są bezpośrednio ze Wspólną Polityką Rolną, a ta z kolei, powinna przyspieszać proces konwergencji dochodów w gospodarstwach w poszczególnych krajach.

Tabela 6. Bilans subsydiów i podatków w działalności bieżącej gospodarstw rolnych w latach 2007-2012 w krajach UE-15 i Polsce (w tys. euro)

Table 6. Balance current subsidies and taxes in farms in years 2007-2013 in Poland and EU-15 countries (in 1000 EUR)

Kraj	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Austria	20,4	21,0	22,3	20,1	18,2	17,8
Belgia	22,7	23,1	23,5	25,0	24,1	25,5
Dania	32,0	32,4	33,1	30,6	32,7	32,6
Finlandia	45,7	47,7	47,5	50,4	49,2	49,9
Francja	28,1	28,4	28,6	29,0	28,9	28,4
Niemcy	31,9	31,3	34,7	35,7	35,3	34,9
Grecja	6,5	7,1	7,0	7,0	6,5	5,9
Irlandia*	19,7	20,0	18,4	18,7	18,4	20,4
Włochy	5,5	4,8	5,2	5,3	5,2	5,7
Luksemburg	45,3	46,2	48,0	50,0	60,8	62,8
Holandia	13,1	14,2	15,5	16,2	17,3	16,6
Polska	3,8	4,9	4,8	5,5	5,6	5,3
Portugalia	5,4	5,6	6,2	6,4	6,1	6,5
Hiszpania	7,2	9,1	9,5	11,1	10,8	10,2
Szwecja	34,4	34,3	33,4	36,9	39,7	38,7
Wielka Brytania	45,1	40,6	43,0	42,3	40,8	41,4

Źródło: Baza Danych FADN http://ec.europa.eu/agriculture/rica//database/database_en.cfm [dostęp październik 2014].

Najkorzystniejsza relacja subsydiów i podatków występowała w 2012 roku w Luksemburgu, Finlandii i Wielkiej Brytanii, a więc w krajach, gdzie zarówno dochody netto jak i brutto były również wysokie. Ważną informacją jest, że pod względem dynamiki badanej relacji (rok 2012 do 2007) szczególnie wyróżniają się Polska i Hiszpania. W Polsce wzrost różnicy między subsydiami i podatkami wyniósł w badanym okresie 40%,

⁴ Po wyłączeniu Danii z uwagi na zawyżający średnią ponadstandardowy wzrost dochodu netto.

a w Hiszpanii nawet 41,9%. Nie zmienia to jednak faktu, że różnica ta w wartościach bezwzględnych jest w Polsce wciąż najniższa i w przeciętnym gospodarstwie wynosi 5,3 tys. euro przy 62,8 tys. euro w Luksemburgu. Ze względu na fakt, iż poziom płatności bezpośrednich i stawki podatkowe nie były uzależnione od ogólnej koniunktury gospodarczej, to w przeciwieństwie do poprzednich statystyk, nie obserwuje się pogorszenia wartości wskaźnika w latach 2008-2009. Wzrost poziomu dopłat bezpośrednich w Polsce, a także proces wyrównywania się różnic w poziomie dopłat między poszczególnymi krajami powinien przyczynić się do poprawy relatywnej sytuacji Polski w zakresie badanej wielkości.

Dochody gospodarstw domowych ogółem w Polsce i rolniczych gospodarstw domowych. Próba określenia parytetu

Ze społeczno-ekonomicznego punktu widzenia ważne jest, aby dochodowość gospodarstw domowych w Polsce pokrywała się z poprawą sytuacji dochodowej gospodarstw domowych rolników. Warto więc uzupełnić wcześniejsze rozważania analizą danych gromadzonych przez GUS (tabela 7). Dane te zbierane są metodą ankietową i pochodzą od wybranej, reprezentatywnej grupy gospodarstw. Należy też pamiętać, że gospodarstwa domowe rolników to takie, w których dochód z rolnictwa jest dominujący (średnio stanowi około 70%), a nie tylko te, które dochód osiągają wyłącznie z rolnictwa.

Tabela 7. Średni miesięczny dochód rozporządzalny na osobę w gosp. domowych w latach 2007-2013 w zł

Table 7. Monthly average disposable income per person in households in years 2007-2013 in PLN

Rok	Gosp. domowe ogółem	Zmiana rok do roku (w%)	Zmiana w 2013 w stosunku do 2007	Gosp. domowe rolników	Zmiana rok do roku (w%)	Zmiana w 2013 w stosunku do 2007	Gosp. domowe rolników/ gosp. domowe ogółem
2007	928,87	-		846,76	-		91,16%
2008	1045,52	12,56		887,35	4,79		84,87%
2009	1114,49	6,6		884,01	-0,38		79,32%
2010	1192,82	7,03	39,85%	1024,53	15,9	36,54%	85,89%
2011	1226,95	2,86		983,88	-3,97		80,19%
2012	1270,28	3,53		1098,29	11,63		86,46%
2013	1299,07	2,27		1156,13	5,27		89,00%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS [Sytuacja...] z lat 2007-2013 oraz [Czyżewski, Kryszak, Mucha 2015].

Pomimo zwiększającej się dla Polski wysokości jednolitej płatności obszarowej i poprawy wyników ekonomicznych gospodarstw rolnych wysokość dochodów na osobę w gospodarstwach prowadzących działalność rolniczą nie zwiększała się proporcjonalnie, ponieważ istnieje wiele innych czynników wpływających na wysokość dochodów. Głównymi czynnikami są tu ceny płodów rolnych oraz koszty produkcji, które w kolejnych

latach kształtowały się na różnych poziomach. Widoczne jest to szczególnie w sytuacji kiedy w roku 2009 i 2011 dochody gospodarstw rolnych na osobę były niższe niż w poprzednim roku, przy stałym wzroście dochodów na osobę ogółem. Widać wyraźnie, że dochody rolnicze wrażliwe są na ogólną koniunkturę gospodarczą, a ta wpływa na działalność pozarolniczą, która może być dodatkowym źródłem dochodu dla rolników. Pewne znaczenie ma też zapewne pomoc społeczna. Dodatkowo na podstawie danych GUS można stwierdzić, że proces wyrównywania dochodów między rolnikami, a ogółem społeczeństwa nie jest wyraźny. W roku 2013 dochody na osobę w gospodarstwach domowych rolników były znacznie wyższe (nominalnie) niż w roku 2007, a wzrost ten spowodowany był z pewnością także poprzez pomoc w ramach Wspólnej Polityki Rolnej w całym jej wymiarze. Z drugiej strony dochody na osobę w gospodarstwach domowych rolników są wciąż niższe niż dochody ogółem, a tempo ich wzrostu w okresie 2013-2007 wyniosło 36,5% wobec niemal 40% w gospodarstwach domowych ogółem. Poza tym relacja dochodów gospodarstw domowych rolników do dochodów gospodarstw domowych ogółem była wyraźnie niestabilna. Dane te mogą świadczyć o dalszej potrzebie wspierania sektora rolnego, w szczególności mniejszych gospodarstw.

Podsumowanie

W artykule przeanalizowano dane dotyczące różnych kategorii dochodu w świetle statystyki FADN (poziom i dynamikę) oraz przybliżono metodologię samego FADN. Wykorzystano też informacje na temat dochodowości gospodarstw domowych gromadzone przez GUS. Dane gromadzone w FADN pokazują, że mimo wieloletniego funkcjonowania mechanizmów WPR gospodarstwa rolne w Europie w znacznym stopniu różnią się od siebie, podobnie zresztą jak odmienne są struktury agrarne i wytwórcze w poszczególnych państwach członkowskich. Na podstawie informacji zawartych w niniejszym artykule należy stwierdzić, że:

- instrumenty Wspólnej Polityki Rolnej odgrywają niebagatelną rolę w kwestii dochodowości polskich gospodarstw i samych rolników. Na szczególną uwagę zasługuje w tym kontekście wyraźna poprawa relacji bilansu subsydiów i podatków w gospodarstwach rolnych. Poziom płatności wciąż jednak jest obiektywnie niski, co utrudnia konkurowanie polskim producentom na rynku unijnym i dogonienie pod względem wydajności gospodarstw z krajów północy Europy, jak np. Dania;
- polskie gospodarstwa odnotowują słabsze wyniki ekonomiczne, zarówno w zakresie dochodów brutto, jak i netto, czy wartości dodanej w porównaniu do większości krajów UE-15. Pozytywnym faktem jest zjawisko poprawy tych wskaźników na przestrzeni lat, jednakże trzeba skupić się na wzroście dynamiki, tak aby proces wyrównywania dochodów gospodarstw polskich i unijnych zachodził w szybszym tempie;
- Obecne wyniki polskich gospodarstw zbliżone są do tych z krajów śródziemnomorskich, o podobnej do Polski, rozdrobnionej strukturze agrarnej. Uprawniona jest więc teza, że istotnym problemem jest, obok wielkości finansowego wsparcia w ramach WPR, niekorzystna struktura agrarna. Wśród dużych gospodarstw dochodowość brutto w Polsce nie odbiega bowiem znacznie od średniej unijnej.

Z drugiej strony należy pamiętać, iż ta rozdrobniona struktura oraz istnienie wielu rodzinnych gospodarstw rolnych mogą przyczyniać się do osiągnięcia celów w zakresie żywotności wsi i przychodów z tytułu tzw. renty środowiskowej, nie uwzględnianej w rachunkach FADN.

- Realizacja wspomnianych celów przez te gospodarstwa musi się jednak wiązać ze wsparciem ekonomicznym. Na chwilę obecną proces konwergencji dochodów rolników w stosunku do innych grup społecznych jakkolwiek zachodzi, to jest bardzo wolny. Nie należy jednak zapominać, że funkcjonowanie II filara WPR przyczynia się do znacznej poprawy stanu infrastruktury wiejskiej, czego nie widać przez pryzmat dochodów rolniczych czy gospodarstw domowych, ale co przekłada się na poprawę poziomu życia mieszkańców wsi.

Literatura

- Baza danych FADN [Tryb dostępu]: http://ec.europa.eu/agriculture/rica//database/database_en.cfm [Data odczytu: październik 2014].
- Chmielewski A. [2008]: Rachunkowość w rolnictwie- wybrane zagadnienia wymogów ewidencyjnych. Zeszyty Naukowe SGGW - Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej, nr 66, Warszawa, ss.208
- Czyżewski A., Kryszak Ł., Mucha K. [2015] Poziom i dynamika dochodów rolniczych w Polsce na tle krajów UE-15 w świetle danych FADN 2007-2013 w: Czyżewski A., Poczta Wajda A. (red.), Doświadczenia i przyszłość WPR w nowej perspektywie 2014-2020. Wydawnictwo KPSW Bydgoszcz 2015.
- Czyżewski A. (red.) [2007]: Uniwersalia polityki rolnej: ujęcie makro- i mikroekonomiczne. Wydawnictwo AE, Poznań, ss.16.
- Field of survey [2014]. Komisja Europejska. Rolnictwo i Rozwój Wsi FADN [Tryb dostępu]: http://ec.europa.eu/agriculture/rica/methodology_en.cfm [Data odczytu: październik 2014].
- Goraj L. [2000]: Sieć danych rachunkowości gospodarstw rolnych w Unii Europejskiej (FADN). Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa (FAPA), Warszawa.
- Goraj L., Mańko S.[2004]: Systemy monitorowania sytuacji ekonomicznej i produkcyjnej gospodarstw rolnych, w: Goraj. L., Mańsko S., Sass R., Wyszowska Z., Rachunkowość rolnicza. Wydawnictwo Difin, Warszawa, ss.22.
- Sample selection [2014]. Komisja Europejska. Rolnictwo i Rozwój Wsi FADN [Tryb dostępu]: http://ec.europa.eu/agriculture/rica/methodology2_en.cfm [Data odczytu: październik 2014].
- Sytuacja gospodarstw domowych w świetle wyników badań budżetów gospodarstw domowych [2007-2013]: Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
- Woś A. [2004]: W poszukiwaniu modelu rozwoju polskiego rolnictwa. IERiGŻ, Warszawa.